

فقه

فقه به معنای **فهمیدن** و **درک** کردن می باشد که به **استنباط احکام شرع** کمک می کند.

فهرست مندرجات

- ۱ - فقه در لغت
- ۲ - فقه در اصطلاح
- ۳ - فقه در اصطلاح علما
- ۴ - فقه در قرآن و روایات
- ۵ - فقیه در لغت
- ۶ - فقیه در اصطلاح
- ۷ - تاریخچه فقه و فقاقت
- ۸ - موقعیت و جایگاه فقه و فقیه
- ۹ - منابع و مبانی فقه و اجتهاد
- ۱۰ - اهداف فقیهان و رسالت مرجعیت
- ۱۱ - اهتمام و خدمات مراجع و فقهاء شیعه به دین و ارزشهای اسلامی
- ۱۲ - پانویس
- ۱۳ - منبع

فقه در لغت

فقه در لغت، به معنای دانستن و فهمیدن است، [۱] [۲] [۳] به معنای درک کردن چیزهای مخفی نیز آمده است. [۴] **راغب** در مفردات، آن را پی بردن از معلومات حاضر به معلومات **غایب** معنا کرده است. [۵]

فقه در اصطلاح

در اصطلاح بنابر اینکه فقه یک **علم** می‌باشد، به علم و استنباط احکام شرع از روی **رأی** و **اجتهاد** فقه اطلاق می‌شود.

فقه در اصطلاح علما

کلمه فقه به تدریج، در اصطلاح علما، به خصوص فقها، فقط به «فقه الاحکام» اختصاص یافته است و امروزه از کلمه «فقه» فقط مسائل عملی **اسلام** از **واجب** و **حرام** و مانند آنها به نظر می‌آید. به عبارتی علمای اسلام با الهام از برخی **روایات**، تعالیم اسلامی را به سه بخش «**عقاید**»، «**اخلاق**» و «**احکام** و قوانین عملی» **تقسیم** کرده‌اند. آنان کلمه «فقه» را فقط در مورد «احکام و قوانین عملی اسلام» به کار برده‌اند.

فقه در قرآن و روایات

کلمه «فقه» در **قرآن کریم**، به معنای تدبّر، تعمّق و فهم عمیق به کار رفته است. [۶] [۷] [۸] [۹] [۱۰] همین مفهوم گسترده برای فقه، در روایات نیز به چشم می‌خورد. به عنوان نمونه، امام **صادق** صلوات الله علیه می فرماید: «إِذَا ارَادَ اللَّهُ يَعْزِي خَيْرًا فَفَقَهُهُ فِي الدِّينِ»؛ [۱۱] هر گاه خداوند خیر و سعادت بنده‌ای را بخواهد او را در **دین**، **بصیر** و آگاه می‌گرداند.» بنابراین، «فقه» در لسان قرآن کریم و روایات اسلامی، مفهومی گسترده دارد و عبارت از شناختی عمیق و وسیع نسبت به همه **معارف** دینی و دستوره‌های اسلامی است و به بخش خاصی اختصاص ندارد.

فقیه در لغت

فقیه در لغت به معنای **دانشمند** و فرد **دانا** می باشد.

فقیه در اصطلاح

فقیه در اصطلاح به کسانی که احکام شرعی را توسط رأی و اجتهاد خویش به واسطه قرآن کریم، سنت، عقل و اجماع بدست می‌آورند گفته می‌شود. [۱۳]

تاریخچه فقه و فقاہت

تقریباً می‌توان گفت از عصر نبی اکرم و ائمه اطهار - علیه السلام - به گونه‌ای فقه و فقاہت آغاز شده و علماء و دانشمندان اسلامی در این زمینه گام برداشته‌اند.

پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - نمایندگانی را در عصر خویش که آگاهتر به مسائل دینی و قرآنی بودند برای بیان احکام و آشنا کردن مردم با اسلام و قرآن کریم به میان طوائف و اقوام دیگر می‌فرستادند، همانند مأموریت **جعفر بن ابی طالب** به حبشه و اعزام **مصعب بن عمیر** به مدینه. بر پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - آیه‌ای نازل شد که «و ما کان المؤمنون لیُفرَّوا کافه فلولاً نفر من کل فرقه منهم طائفةً، لیتفقوا فی الدین و لیتذروا قومهم اذا رجعوا الیهم لعلهم یحذرون» [۱۳] نباید مؤمنان همگی به جنگ و جهاد بپردازند بلکه گروهی (طائفه‌ای) کوچ کنند تا در دین تفقه کنند و هنگام بازگشت به سوی قوم خویش آنان را انداز دهند و بترسانند.

پس بنابر تصریح قرآن کریم وجود علماء ضرورت داشته است و با آغاز غیبت کبری، این رسالت علماء و فقها سنگین‌تر شده است. زیرا در عصر قبل از غیبت که عصر حضور ائمه اطهار بود، علماء به علت حضور ائمه تحت‌الشعاع بودند و مردم هم حتی‌المقدور مشکلات خود را با ائمه اطهار در میان می‌گذاشتند اما پس از غیبت کبری تمامی مسئولیت دینی به عهده علماء و فقهاء شیعه افتاد. [۱۴] و امام زمان(عج) فرمودند: «و اما الحوادث الواقعة فارجعوا فیها الی رواه احادیثنا فانهم حجتی علیکم و انا حجه الله علیهم» [۱۵] [۱۶] البته فقه از اواخر قرن اول هجری مرسوم شد یعنی از این زمان کسانی پیدا شدند که استنباط احکام دینی را از طریق ادله شریعت بدست می‌آوردند. [۱۷] اما موقعیت خاص و ویژه‌ای که برای مراجع و فقهاء شیعه پیش آمد از سال ۳۲۹ هجری بوده است زیرا از این زمان فقهاء شیعه عهده‌دار تشریح و تبیین احکام اسلام و پاسخگویی پرسش‌های شیعیان بوده‌اند و از اینجا بود که مرجعیت شیعه تکوین یافت و پیوند مستحکمی میان شیعیان و مرجعیت برقرار گردید. [۱۸]

موقعیت و جایگاه فقه و فقیه

پیرامون ارزش و اهمیت علم فقه شبه‌های وجود ندارد، زیرا فقه شامل علمی است که قوام دین و دنیا و نظام معاش و معاد وابسته به آن است. با علم فقه است که انسان درمی‌یابد چه وظیفه‌ای در برابر خالق و پروردگار خویش دارد و با علم فقه است که انسانها حرام خدا را از حلال خدا تشخیص می‌دهند. [۱۹] و جایگاه فقیه و مراجع دینی در بین مسلمانان بویژه شیعیان مشخص است چنانکه حضرت امام خمینی رحمه الله می‌فرماید: «ولایت جامعه اسلامی از زمان غیبت کبری از سوی شارع مقدس به فقیهان عادل و پارسا تفویض شده و هر زمانی که یک فقیه عادل توانست حکومت اسلامی را تأسیس کند، بر همه مردم و حتی دیگر فقها لازم است که از وی تبعیت کنند.»

همین‌طور حضرت امام می‌فرمایند: «چون چنین فقیهان و مراجعی نایب امام زمان هستند، همه اختیارات پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - و ائمه اطهار - علیه السلام - را در امر حکومت دارا هستند و این گونه نیست که اختیارات فقیه در دایره محدودی باشد بلکه او صاحب ولایت مطلقه است.» [۲۰]

منابع و مبانی فقه و اجتهاد

منابع استخراج احکام شریعت، مطابق مذهب شیعه امامیه به چهار اصل (کتاب، سنت، اجماع و عقل) منحصر بوده و لکن بیشتر احکام دینی در کتاب و سنت که به منزله قانون اساسی و آئین‌نامه اجرائی آن می‌باشد به طور مستقیم و غیرمستقیم بیان شده است. مراجع و فقیهان شیعه که توانایی استخراج احکام از مدارک نامبرده را دارند به منظور تعیین و رفع مسئولیت از خود و دیگران بدان اشتغال می‌ورزند و در این باب کوشش می‌نمایند که از این عمل در عرف منشرعه اجتهاد و در اصطلاح قرآنی به تفقه تعبیر می‌شود و لزوم آن هم تأکید شده است. [۲۱]

اهداف فقیهان و رسالت مرجعیت

همان گونه که پیامبر - صلی الله علیه و آله - فرموده‌اند: ان العلماء ورثة الانبیاء؛ یعنی علماء وارثان پیامبرانند و امام موسی بن جعفر - علیه السلام - فرموده‌اند: لأنَّ المؤمنین الفقهاء حصون الاسلام؛ یعنی فقهای مؤمن دژهای اسلامند. پس بنابراین مؤمنان موظفند که در عصر غیبت در مورد «حوادث واقعه» به فقهاء مراجعه کنند، زیرا آنان راویان احادیث امامان و حجت آنان برای مردم هستند. [۲۲] رسالت عمده فقها و مراجع شیعه در طول تاریخ این بوده که میراث گرانهای انبیاء که دین و شریعت الهی است را از گزند تهاجمات و تحریفات حفظ کرده و پا به پای پیشرفت زمان و مقتضیات هر عصری، کاروان بشریت را به سوی اهداف بلند و آسمانی پیامبران، هدایت و رهبری نمایند و با کاوشهای عالمانه و مدبرانه خویش، تکلیف انسانها را در حوادث واقعه و مسائل مستحدثه روشن سازند. [۲۳]

اهتمام و خدمات مراجع و فقهاء شیعه به دین و ارزشهای اسلامی

علماء شیعه و محدثین و فقهاء علوم اسلامی نهایت سعی و تلاش را نموده‌اند تا آنچه از سوی پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - و اهل بیت - علیه السلام - نقل شده است را حفظ و نگهداری کنند. علما و فقهاء شیعه همه روایات اسلامی را که در علوم مختلف می‌باشد را گرد آورده‌اند، و نیز علماء شیعه در طول تاریخ با وضعیتی نابسامان انواع درد و رنج و شکنجه‌ها را تحمل کرده‌اند، اما هیچ چیزی مانع از خدمات و اهتمام آنان برای انجام تعهدات و مسئولیت در برابر خدای تعالی و گسترش آئین توحیدی نشده است. [۲۴]

پانویس

- ↑ صحاح اللغة، ج ۶، ص ۲۲۴۳.
- ↑ قاموس المحيط، ج ۴، ص ۲۸۹.
- ↑ معجم مقاییس اللغة، ابن فارس، واژه فقه.
- ↑ موسوعه جمال عبدالناصر فی الفقه الاسلامی، ج ۱، ص ۹.
- ↑ مفردات الفاظ القرآن، راعب اصفهانی، واژه فقه.
- ↑ منافقون/ سوره ۶۳، آیه ۷-۳.
- ↑ انعام/ سوره ۶، آیه ۶۵.
- ↑ انعام/ سوره ۶، آیه ۹۸.
- ↑ اسراء/ سوره ۱۷، آیه ۲۴.
- ↑ اسراء/ سوره ۱۷، آیه ۴۶.
- ↑ اصول کافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۱، ص ۳۲.
- ↑ فخت‌نامه دهخدا، ج ۲۷، ص ۲۹۴.
- ↑ توبه/ سوره ۹، آیه ۱۲۳.

۱۴. ↑ خدمات متقابل اسلام و ایران، مرتضی مطهری، ص ۴۲۷.
۱۵. ↑ وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۱۴۰.
۱۶. ↑ کاوشی در روحانیت، ع - باقی، ص ۱۷؛ به نقل از وسائل الشیعه کتاب القضاء، ج ۱۸.
۱۷. ↑ حکمت حکومت فقیه، حسن ممدوحی، ص ۴۶.
۱۸. ↑ نقش علمای شیعه در رویارویی با استعمار، سلیم الحسنی، ص ۸.
۱۹. ↑ پیش درآمدی بر تاریخ تحول فقه شیعه، حاج علی صافی گلپایگانی، ص ۶۹.
۲۰. ↑ ولایت فقیه، امام خمینی، ص ۵۸.
۲۱. ↑ بحثی درباره مرجعیت و روحانیت، جمعی از علماء معاصر(علامه طباطبائی، موسوی مجتهد زنجانی، مطهری، طالقانی، بهشتی و دیگران)، ص ۲۶.
۲۲. ↑ مرجعیت رمز بقاء تشیع، جمعی از جامعه روحانیت، ص ۲، به نقل از اصول کافی، ج ۱، ص ۳۴.
۲۳. ↑ مرجعیت رمز بقاء تشیع، جمعی از جامعه روحانیت، ص ۲۰.
۲۴. ↑ پیش درآمدی بر تاریخ تحول فقه شیعه، حاج علی صافی گلپایگانی، ص ۸۲.

منبع

سایت اندیشه قم.
آشنایی با ابواب فقه، ص ۱۳-۱۴.

رده‌های این صفحه : **فقه** | **واژه شناسی**